

БОГОСЛОВЉЕ

ИЗДАЈЕ
ПРАВОСЛАВНИ БОГОСЛОВСКИ ФАКУЛТЕТ
У БЕОГРАДУ

Година XXII (XXXVII)

1978

Евеска 1 и 2

Јеромонах др. Амфилохије Радовић

ДУХОВНИ ЖИВОТ ПО АЛФАВИТНОМ ПАТЕРИКУ

Једно* од основних својстава и осећања прве хришћанске заједнице и њених чланова било је есхатолошко осећање. Присни однос са Христом будио је у њима и развијао жељу за његовим другим доласком и осећање да је тај долазак већ ту пред вратима. Из тог осећања се рађало и једно друго: да су они ту на земљи „путници и дошљаци“, да они немају овде свога града, него да траже онај који ће доћи. То осећање је на најбољи начин изразио Апостол Павле: „Јер овде немамо града који ће остати, него тражимо онај који ће доћи.“ (Јевр. 13,14). То осећање карактерише апостолску и постапостолску епоху као и цео период мучеништва ране Цркве. Од IV века па надаље долази до извесне кризе те потпуне усмерености хришћана на Небески Јерусалим, изазване савезом Цркве и државе и масовним уласком многобожаца у Цркву. Управо је та криза један од главних разлога појаве пустињског монаштва. Оно се није појавило у циљу потраге за новим путевима спасења него са циљем очувања тог првобитног етоса хришћанске заједнице. Пустињски монашки етос је хтео да буде, а то је и био, потврда да је мученички етос једини истински етос Цркве и њеног односа према свету и према световном *ipso*. Осећање да је Црква почела да се прилагођава свету и световном, секуларном граду, потстакло је многе душе чији је „ерос био разапет“ попут ероса Игњатија Богоносца, да оснују пустињски „антиград“, као протест против секуларног града и као погодан место за припрему за скору долазак Господњи и за улазак у његов небески Град.

Као што је познато, монаштво се веома брзо раширило на све области хришћанске васељене и ударило снажан печат на целокупну хришћанску културу, а посебно на духовну културу, односно на духовни живот. Монашки центри као што су били Египат, Синај, Палестина, Света Гора, да поменемо само центре Истока, породили су временом изузетно богату духовну литературу. Основна особина те литературе састоји се у томе што је она заснована

* Текст који следи читан је као предавање на Православном Литургијском Семинару у Франкфурту, Немачка, 28. III 1980. године

првенствено на искуству. Она не жели да говори о Христу, она живи у Христу и жели да мирише на Христа. За њу истина Еванђеља није објекат рационалног проучавања него унутарњи ритам живота и критериј сваке мисли и сваког поступка. Ми би данас рекли за ту врсту литературе да има егзистенцијални карактер. За њу је Бог — вечнoживи и човекољубиви Бог; за њу је врлина божанска сила која се стиче покајањем и херојским подвигом; за њу су страсти — реално греховно тело, кога треба *убијати* на реалан духован начин, да би људско тело могло постати оно зашто је створено: храм Духа Светога; за њу је демонска сила реално биће које преко својих сила, страсти, покушава да унакази Божји лик у човеку и да Тело Божје претвори у своје 'тело', тј. да Цркву претвори у своју демонску заједницу, антицркву.

Најкарактеристичнији узорак те древне пустињске литературе јесте управо књига о којој је реч и која носи наслов: 'Отачник (Герондикон) или Апофтегмата (изреке) светих Стараца'. Монаси су већ од IV века почели да скупљају 'речи и подвиге' чувених стараца пустињака, придајући им изузетни значај. Те изреке су биле кроз векове најомиљенија монашка литература. О томе сведоче безбројни зборници и рукописи Апофтегмата Патрум који се чувају и на Истоку и на Западу. Најомиљенији и најраширенији од свих зборника био је управо овај Алфавитни, који је добио назив по томе што су у њему имена стараца поређана по грчкој азбуци. По свој вероватноћи он је настао онакав какав је данас у V веку.¹

1. Cp. I. Quasten, *Initiation aux Peres de l' Eglise*, Paris 1963, p. 272.

Изреке Отаца' садржане у овом Патерику најбоље су сведочанство о духу египатског монаштва. Оне су извршиле велики утицај на духовни живот како на Западу тако и на Истоку. Поред 'Алфавитног Патерика', који овде користимо у разматрању духовног живота Цркве и који је распоређен по азбучним именима Отаца, постоји и 'Систематски' патерик, или Патерик по поглављима. Сачувани су бројни рукописи и једног и другог, који показују велику разноликост, и то не само на грчком него и у латинском и словенским преводима. Постоје и сиријски, коптски и јерменски Зборници Изрека светих Стараца, који су нешто засебно. — У овом раду ми користимо грчко издање Алфавитног Патерика, под називом 'То Герондикон' (Атина, 1970). У овом издању је наведена доста богата литература која се бави питањем настанка Патерика (стр. 8). Иначе, о Алфавитном Патерику као и о другим врстама Патерика, као и о Изрекама пустињских стараца уопште, постоји веома богата литература скоро на свим европским језицима. Поред основне литературе коју читалац може наћи код Квастена у горе цитираном трећем тому његовог 'Увода у Оце Цркве' (стр. 272—275), да наведемо и још следеће студије, у којима се нашироко расправља, или се дају корисни подаци о овим изузетно важним споменницима аскетске литературе: Г. Флоровскиј, *Византијске Отци V—VIII века*, Париз, 1972, стр. 162; Slovo, 24, *časopis Staroslavenskog instituta u Zagrebu*, Zagreb, 1974. (Цео број је посвећен проблему Петерика, посебно његовим словенским преводима и њиховом настанку); Jean-Claud Guy, *Recherches sur la tradition Grecaue des Apoph tegmata Patrum*, Bruxelles, 1962; ed. of N. Van Wijk, edited by: D. Armstrong, R. Pope and C.H. van Schooneveld, *The old Church slavonic translation of the »Ανδρών αγίων βιβλος«*, Mouton, 1975. Види такође, Malik Mulić, *Srpski izvori »Pletenija Sloves«*, Sarajevo, 1975.

Код нас су 'Отачници' били у великој употреби све до краја XVIII века о чему сведоче бројни рукописи, особито по библиотекама наших манастира. Од тог времена па наомамо он је скоро заборављен, чему је вероватно у многоме допринео и негативни став према Отачницима који је имао Доситеј Обрадовић (ср. Дела Доситеја Обрадовића, Београд, 1911, стр. 43б: 'Изгубе ти моја житија, лавсаик и отачник све поштење'). Ако је повремено и употребљаван, то је било више у руском преводу. Тек у новије време се и код нас појавило интересовање за овај тип литературе, али углавном са филолошко-историјске стране. Духовним и унутарњим смислом и садржајем Отачника до сада се, колико нам је познато, није (код нас) нико озбиљно заинтересовао. Овај рад хтео би да попуни ту празнину: да укаже на срж и смисао ових текстова, на њихов изузетни значај за познавање хришћанске антропологије и благодатне психологије пустињских отаца, као и хришћанске етике и методике васпитања уопште. Он би хтео да буде само потстицај за што солидније бављење овом и оваквом литературом, која постаје све привлачнија, управо због своје вечне и незастариве пробле-

Но оно што нас занима овде, није историја самог Зборника. Нас занима његов садржај и његова порука. У ствари, желели би да на основу Апофтегмата Патрум и њиховог духа откријемо дух и смисао монаштва, особито монаштва православног Истока, и у исто време однос монашке харизме у животу Цркве са целокупним њеним духовним животом. Овде подвлачимо првенствено однос између „Апофтегмата“ и православног монаштва, јер је православно монаштво по своме ставу и по своме духу остало до дана данашњег верно ставу и духу са којим се срећемо у овим мудрим изрекама древних пустињака. То што се може рећи за православно монаштво, не би се могло рећи са сигурношћу за западно монаштво и његов развој од Средњег века па надаље, особито од времена појаве монашких редова у Западној цркви. Западно монаштво је временом добијало мисионарско-социјалну димензију. Истина, монаштво је одвајкада имало ту димензију, само са једном битном разликом: та димензија није никад била његово *начело* нити циљ његовог постојања. Она се јављала само као *природни њлог* монашког живота у Христу. Једини циљ монаштва на Истоку је био и остао: *служење Христу*. Прави монах, каже св. Јован Златоусти, „само о једноме брине; да изграђује своју душу, да украшава тај свети храм. . . светошћу тела и душе.“ Та апсолутна усмереност монашког духовног живота на Христа изражена је на најбољи могући начин следећим речима св. Василија Великог: „Непрестано призивајте име Исуса Христа, да би срце пошло Господа, а Господ срце, и да би тако двоје постало једно“. (Аскетска Слова). Под срцем се овде подразумева срж човековог бића, односно цео човек. Василије Велики овде само парафразира познате речи Апостола Павла: „Непрестано се молитe“, које се у монашком искуству претварају у ритам самог живота и његов једини циљ. То што је монаштво и поред те своје апсолутне усмерености на вертикалу, на есхатон, дало најздравије друштвене заједнице у историји и било покретач и носилац најплодотворнијих мисија, то се није догодило зато што је оно тако нешто постављало за свој циљ. Оно је самим постојањем и својом апсолутном усмереношћу на Бога, постајало „светлост свету“, по оном еванђелском: „Не може се град сакрити који на гори стоји“ (Мат. 5,10). Тај монашки став према свету и човековој делатности у свету, утемељен је на дубокој вери и на исто тако дубоком смирењу; на дубокој вери и уверењу да Бог брине и провиђа о својој творевини, и на дубоком смирењу, које се рађа из монаховог самосазнања да је он призван не да буде проповедник него — покајник, тј. из самосазнања монаха да он није достојан апостолске службе. Међутим његово покајање као начин живота и његово избегавање да своју неочишћену и непросветљену вољу подметне и прикаже за вољу Божју, чини га сведоком еванђелског начина живота, и проповедником воље Божје. Као што сам Бог дејствује на свет и човека на тајанствен и ненасилствен начин, тако и монах који се свим бићем уподобљује Богу. Он руши својим покајањем и својим подвигом све идоле и све зидове између себе и Бога, препуштајући Богу да дејствује на свет и човека, на Његов божански начин. Истински монах је препун Бога и Његове светлости, зато је он истински сведок Бога на земљи и Његово оприсутњење.

матике. У ту сврху припремамо и превод на савремени српски језик Алфавитног Патерика, за кога се надамо да ће у догледно време угледати светлост дана.

Још једна примедба: приликом цитирања изрека светих старца из Отачника, цитирамо их по имену Старца коме припадају. Из практичних разлога цитати су остали унутар текста а не у фусноти. Број поред имена Старца означава редни број изреке у самом тексту „Герондикона“ (Изд. „Астир“, Атина, 1970. г.).

Сав духовни живот управо је усмерен том уподобљењу Богу и кроз њега обожењу човека. Целокупна монашка литература говори о томе и има за циљ да буде помоћно средство за остварење тога уподобљења Богу и обожења. Као најбољи пример за то може да нам послужи управо овај алфавитни Патерик о коме је реч. Како и на који начин се остварује тај циљ? Који су темељи правог духовног живота и у чему се он састоји по сведочанству пустињских отаца и њихових изрека сачуваних у овом Патерику?

1. По искуству пустињских Отаца темељ истинског духовног живота јесте пре свега *права вера*. Вера за њих није једна од врлина, она је, ако можемо тако да се изразимо — свеврлина. Она је животни став и унутарње стање и утемељење целокупног човековог бића. То је темељ на коме се изграђује унутарњи човек, једина чврста основа у човековом бићу, егзистенцијално условљеном променљивошћу, пролазношћу и тварношћу. Као таква вера је небески дар, али који се стиче проливањем сопствене крви. Неверје или лажна вера могу бити само људско уверење али не и небески дар, тј. не и права вера. Као у таквим, у њима нема спаса човеку. Неверје и лажна вера (јерес) не сједињују са Богом, него одвајају од Њега, постављајући на његово место лажне идоле. Зато Ава Агатон, кад га нападају и приписују му да је гњевљив човек, да је гордељивац, блудник, брбљивац, на све то пристаје; али одлучно устаје против клевете да је јеретик. Јер све то што су му приписали, и сам себи смирено приписује, али не пристаје да је јеретик, тј. да исповеда лажну веру, пошто бити јеретик значи, како сам каже, „одвојити се од Бога, а ја не желим да се одвојим од Бога“ (ава Агатон, 5). Као таква вера је корен и критериј истинског духовног живота. Права вера порађа прави живот, лажна вера порађа лажни живот. Зато и ава Григорије Богослов захтева од сваког онога који се крстио на првом месту „праву веру од душе“, па тек онда „истинити језик и целомудрено тело“ (ава Григорије, 1).

Та права вера тиме је вера што је жива, што дејствује кроз љубав и што из ње израстају све врлине; она је дар Христов нашој души и нашем животу. Дело је њено суштинско својство, као што је и она по Павлу „темељ онога чему се надамо“ (Јевр. 11,1) и битно својство сваког истинског дела. Отуда је исто толико за одбацивање безделна вера колико и безверно дело (Дијадок Фотички, Аскетско Слово, Филокалија, I стр. 200, 20)

2. Вера је органски повезана са *покајањем* (метаноја.) Покајање припада уствари самој природи хришћанске вере. Њиме почиње проповед Јована Крститеља а такође и проповед самог Христа. Покајање је припрема за улазак у Царство небеско које се приближило, тј. за откривање Царства небеског које је унутра у човеку. Тајна Крштења је уствари тајна покајања, а покајање значи свлачење старог човека и облачење новог, тј христолошког човека. Оно захтева одрицање од лажног знања и лажног живота. Није случајно, дакле, то што пустињски оци толико подвлаче значај покајања за духовни живот. Јер без покајања нема хришћанина, тим пре монаха, који је тиме монах што је прихватио покајање као свој начин живота. Уколико је покајање дубље и дуготрајније, утолико је монах ближе самом себи и остваривању свог позива. Оно је дело којим се монах бави до краја свог живота. У чему се уст. ари састоји покајање? На то питање одговара ава Пимен: „Покајање за грех значи престанак чињења неког греха. Праведници су зато названи чистима, што су престали да греше и постали праведни“ (Ава Пимен, 120). Пустињски оци не мере покајање дужином времена него интензивношћу духовног потреса

због учињеног греха. Зато одговара ава Сисоје Велики на питање колико се треба кајати за грех: Ако се човек покаје за учињени грех свом душом, довољна су и три дана да га Бог прими у своју заједницу (Ава Сисоје, 20). Чак у једном трену може доћи до радикалне измене целокупног човековог живота и до брицања од стране Божје свих раније учињених греха. У причању о ави Павлу Простом налазимо један такав пример. Неки монах који је пао у тежак грех, чувши на богослужењу речи пророка о очишћењу и о Божјем обећању да ће душу која се покајала учинити белом као снег (*Умијте се, очистите се, уклоните злоћу дјела својих испред очију мојих, престаните зло чинити. . . Тада дођите, вели Господ, па ћемо се судити: ако гријеси ваши буду као скерлет, постаће бијели као снег. Ис. 1, 16.18*), обратио се Богу свом душом, признао свој грех и обећао да више неће грешити. И тог момента је Бог убелио и очистио његову душу и тело од сваког греха, а лице му постало сјајно. Виђења те нагле унутарње промене и преображаја удостојио се ава Павле Прости који се са сузама молио за тог монаха да га Бог очисти од прљавштине греха (Ава Павле Прости, 1).

Пример Павла Простог и његове огњене молитве за брата, као и многи други примери које налазимо у Патерику, потврђују да покајање није само резултат личног труда, него и помоћи других. Да би пустињски оци помогли другима да се покаје често пута жртвују сами себе и доводе своје спасење у опасност. Изузетно је дирљив пример аве Серапиона који се затвара у соби са блудницом тобож ради греха, и који успева да је својом молитвом изведе на пут спасења (Ава Серапион, 1). Дубока љубав и мудро понашање аве Тимотеја, као и његова поука, толико су утицали на једну другу грешницу да је она без предомисљања и сама прихватила монашки живот и остатак живота провела богоугодно (Ава Тимотеј, 1).

У покајању, како га налазимо код пустињских отаца, нема ничега јурдичког. Оно је уствари туга за Богом и Његовом чистотом душе која је постала свесна своје прљавштине и несавршенства. Покајање је препуно наде у неизмерно Божје милосрђе и љубав, али и једног дубоког осећања, које се претвара на моменте у неутешни плач, израз сопствене недостојности за ту љубав. Пустињаци се не боје толико казне Божје, колико тугују зато што су својим несавршенством и гресима презрели неизмерну љубав Божју. Зато се они труде до саме смрти да на ту љубав Божју одговоре својом љубављу. Тако болесни ава Сисоје моли оне који су дошли по његову душу да га оставе још мало да се покаје. А кад га питају старци: какво дело покајања може учинити у таквом стању, он одговара: *Ако и не могу ништа учинити, могу бар уздахнути над душом својом и биће ми доста* (Ава Сисоје, 49).

Само тамо где постоји право покајање рађа се истинско смирење. А где постоји смирење, ту се отварају тајне вере. Јер по пустињским очима истинска вера, која чисти грехе, значи провођење живота у смирену умљу и љубави (ср. Ава Пимен, 69). Као што је смирење, рођено из покајања, основно својство праве вере, тако је и гордост основно својство сваке лажне вере и лажног знања. *Немогуће је, каже Јован Лествичник, да од снега изиђе пламен; али је још теже наћи смирену умље код присталица лажне и унакажене вере* (Логос 25, 31, Лествица).

3. Духовни живот за пустињске оце незамислив је без *одрицања од свега*. То одрицање у монашкој литератури, има спољна монашку форму, али је засновано на новозаветном осећању да хришћанин нема овде града који остаје

(Јевр. 13, 14; ср, Ава Арсеније, 1, 2). Оно је у самој природи хришћанске филозофије живота и значи радикалну промену односа према свету и себи и промену начина живота. Иза тог одрицања се крије захтев за слободом коју може дати само Дух Свети. Све док је човек везан за било шта ван себе или у самом себи више него за Бога, он није у стању да живи у потпуној послушности вољи Божјој. Одрицање од свега је врлина самих апостола. Тек кад су се апостоли одрекле свега они су кренули безбрижно за Господом. Преко одрицања човек губу оно што је пролазно а стиче оно што је вечно. Одрицање од света и од себе захтева свођење свих својих потреба на минимум. Да ли одрицање од света и од себе самог значи негирање и презир света као Божје творевине? Ниуком случају. Овде се ради о ослобођењу од страсног односа према свету и према себи и проналажењу Богом дарованог значења света и његовог правог места у односима између Бога и човека.

Ово пустињско настројење самоодрицања и одрицања од света дијаметрално је супротно духу модерне потрошачке цивилизације, тј. цивилизације постварења човека (претварања човека у ствар). Једна од основних особина модерне цивилизације јесте развијање у људима незајажљиве глади за стварима и за њиховим поседовањем. По сазнању и осећању пустињака глад за стицањем и поседовањем многих ствари, ствара у човеку многе бриге, а многе бриге гуше љубав према Богу и истискују Га из душе, попуњавајући Његово упражњено место мртвим стварима и похотом за њима. Онај, међутим, који се 'одриче света' никада неће претворити било коју ствар, или новац, или страст за било чим пролазним, у садржај и циљ свог живота. Зато је развијање *безбрижног* односа према свему што је у свету један од основних захтева духовног живота и предуслова за човеково духовно напредовање. Оно што карактерише правог монаха и правог хришћанина по пустињским оцима јесте управо та безбрижност и кроз њу стечена слобода. Зато је њихов стални захтев: не бити везан низашта што је пролазно, свуда и на сваком месту се осећати као странац и дошљак, уздржавати се од многих речи, односити се безбрижно према свему и свакоме. Уз то је потребно: имати стално пред очима своје грехе, и бригом како што боље угодити Богу испуњавати и замењивати сваку своју бригу и потребу (ср. Ава Мојсије, 18; Ава Агатон, 1).

За пустињаке оце није довољно имати само спољашње одрицање од привезаности за свет, за ствари. То је тек почетак, први ступањ истинског одрицања. Оно што је много важније и много теже да се оствари јесте ослобођење од унутрашње привезаности за било шта што није од Бога и по Богу. То ослобођење захтева сталну борбу са страстима, тј. са страсним односом према свету и према самом себи. Та борба са страстима и њени методи спадају у једно од најдубљих поглавља пустињске философије живота а њени описи у Патерику и осталим сличним текстовима, — у најзначајније странице хришћанске психологије и антропологије уопште. Модерна психоанализа једва да назире све оне дубине и стања, здрава и болесна, људске психе, у која су тако давно, кроз сопствено искуство и уз помоћ благодатног дејства Божјег, прозрели и испитали их ови древни 'психоаналитичари'.

Колико је силна та борба против привезаности за неку ствар и страст, види си из случаја Аве Ахиле. Аву Ахилу посети неки Старац и нађе га како избацује крв из уста. На његово питање: шта се то збива са њим? Ава Ахила му одговори: Ово је реч брата који ме увредио. Борио сам се да га не оптужим и молио Богу да ме ослободи од ње. И ево, постаде реч увреде као крв у устима мојим, и избљувах је и успокојих се, ослободивши се од увреде

и жалости. (Ава Ахила, 4). Очевидно, духовни живот је непрекидна духовна борба против самољубивости и против страсти, у којој је све подређено љубави према Богу и према ближњем, односно спасењу своје душе. За пустињске Оце, однос према свету и према свему у свету, да би био прави однос, мора прећи преко крста такве саможртвене љубави, сагласно речима Апостола: „А ја не дај Боже да се чим другим похвалим, осим крстом Господа нашега Исуса Христа, кроз кога се свет мени разаше и ја свету“ (Гал. 6,14).

4. *Послушање*. То одрицање и разацињање у себи света и себе самога, може бити остварено само кроз дубоко послушање и верност Христу и онима који су се уподобили Христу. Послушање за схватање пустињака није просто људска врлина. Оно се открива у Христовом односу према Богу Оцу као богочовечанска врлина. Христос је послушан Богу Оцу чак до крсне смрти. То Његово послушање као сведочанство и потврда Његове љубави према небесном Оцу, остаје критериј људског понашања и начина живота у Цркви, И као што Јединородни Син слуша свог небеског Оца, тако и хришћанин, односно монах, треба да буде послушан небеском Оцу и Његовом Сину, као и свом духовном оцу, који је својом светошћу примио благодатни дар небеског очинства. Тим својим послушањем ученик постаје заједничар Христовог синовства, усиновљује се небеском Оцу. То послушање према духовном оцу је апсолутно, али само под једним условом: да је духовни отац већ сам испунио све оно што тражи од свог ученика. Пре свега, прави духовни отац неће никад ни тражити од свог духовног сина више него што је сам испунио, шта више он увек много више тражи од себе него од других. То је основно правило пустињских отаца: они никада не захтевају од других оно што претходно сами нису испунили и испробали. О томе сведочи Ава Пистос који се обратио Ави Ору за поуку и савет. Ава Ор му одговори: „Иди и ради оно што видиш“ (Ава Пистос, 1). Као пример таквог беспоговорног послушања да наведемо и Аву Марка, ученика Аве Силуана, који је, чим је чуо позив Старца, оставио недовршену омегу (био је преписивач) и одмах отишао да изврши његову заповест. (Ава Марко, 1).

Послушање претпоставља и захтева одрицање од своје воље, а то је најтежи труд и подвиг, зато је и награда од Бога за њега највећа. По речима Аве Руфа, онај који се одрекао своје воље, предао се потпуно у руке Божје и у руке свог духовног оца, зато он добија славу већу од свих других (Ава Руф, 2). Јасно је да послушање има христолошки и еклисиолошки карактер: преко њега Христос почиње да живи у нама, тиме што преко њега човек уподобљује свој живот Христовом животу и тиме што прима преко духовног оца Цркву као живо Предање и животворну заједницу. Преко христолошког смирења свих према свима, Бог претвара своје верне у живи богочовечански организам Цркве. Бог се открива и дарује само смиренима, тј. онима који умиру да би живели и који не постављају своју вољу као мерило свега, већ Божју и вољу ближњих. Христолошки карактер послушања истиче Ава Иперехије када каже: „Послушање је монахово богатство. Онај који њега стекне, Бог ће га услишати и стати ће смело пред Распетога. Јер разапети Господ је био послушан до смрти. (Ава Иперехије, 8.) Ава Памво назива правог послушника *исповедником*, тј. упоређује његов подвиг са подвигом мученика, сматрајући послушање за врхунску врлину (Ава Памво, 3).

3. Целокупни живот монаха и сваког верног, то показују својим примером и посведочују речју пустињски Оци, треба да буде прожет и испуњен *молитвом*.

Став пустињских Отаца према молитви најбоље је изражен речима Аве Григорија Богослова: „Треба се више молити него дисати“. Тај став је остао на снази у православном монаштву и Православној Цркви уопште све до наших дана. У наше време га је најбоље дефинисао недавно преминули Ава Јустин Поповић, велики молитвеник нашег доба. Он каже у свом Молитвеном дневнику: „Молитва је најсавршенији метод себепознања, себенегирања.“ Молитва, дакле није само једна од врлина: она је став према Богу и животу и једини истински пут богопознања. За пустињаке она је једини нормални ритам живота и човековог односа према Богу и према тварима. Зато се они труде да сво време испуне молитвом: за њих је време молитве не само оно које је одређено у току дана за молитвено и богослужбено правило; они се моле и кад путују и кад раде, и кад једу, и кад спавају.

Молитва је најважнији и најтежи подвиг. „Ни један други труд није толико тежак као молитва“ каже Ава Агатон. „Јер увек када човек почне да се моли, непријатељи покушавају да га прекину. Они знају да за њих ништа није толико опасно колико молитва Богу.“ И додаје исти пустињак: „Сваки посао и врлина, има свој крај, ако човек истраје у њему. За молитву се, међутим, треба борити до последњег даха“ (Ава Агатон, 9). Сваки однос пустињака према Богу опосредован је молитвом, сваки њихов сусрет са људима или са било којим бићем њоме је пропраћен; она претходи свакој изговореној речи или поуци. Читање Речи Божје незамисливо је без ње. Молитва претходи и прати свако започето дело, она је његов завршетак. Чак се и спавање своди на највећи могући минимум, како би цео живот протичао у молитвеним бдењу и трезвености. Као пример такве молитве нека нам послужи Ава Арсеније за кога Ава Данило сведочи следеће: „У суботу вече према недељи оставио је (залазеће) сунце иза себе, и испружао у молитви руке према небу. Остајао је у том положају све док сунце не би обасјало његово лице, па је тек онда седао.“ (Ава Арсеније, 30). Пустињски Оци праве разлику између спољашњег телесног труда и подвига и унутрашњег, између спољашње и унутрашње молитве. Спољашња молитва се састоји у читању и певању а унутрашња у тајној молитви ума и срца. Телесни труд и молитва спољашња је корисна, али није довољна. По Ави Агатону човек је сличан дрвету: Телесни труд и молитва су што и лишће на дрвету; плод је молитвено стражарање над оним што је унутра. Пошто, по Светом Писму, свако дрво које не доноси добра рода, сече се и у огањ баца, то значи да сва наша брига треба да буде бриге о плоду, тј. о унутрашњој молитви и молитвеном чувању ума и срца. То наравно не искључује потребу „покрова и украса од лишћа, тј. телесног труда.“ (Ава Агатон, 8), каже Ава Агатон.

Треба истаћи да је преподобни Бенедикт Нурсијски наследио његово познато правило: *ora et labora*, од египатских пустињака. О томе нам сведочи пример из почетка Патерика који је везан за личност оца пустињског монаштва, Аве Антонија Великог. Ту се приповеда како је Ава Антоније пао у унијније и помрачење помисли и завапио Богу: „Господе, желео бих да се спасем али ми не дају помисли. Шта да радим у тузи мојој? Како да се спасем? Па изађе Антоније мало напоље, и виде некога који је лично на њега, како седи и ради, па онда устаје од посла, и моли се, па опет седа да плете котарице, и опет устаје на молитву. И чу анђела који му рече: Овако ради и спаси ћеш се“ (Ава Антоније, 1). Тако се каже и за Аву Макарија како је четири месеца посещивао једног брата, и ни једном га није нашао без молитве. Ава се томе задиви и рече: „Гле, земаљски анђео!“ (Макарије Политик, 3).

Из примера Аве Антонија се види да је молитва органски везана са делом и са радом. Права молитва је делатна молитва, а право дело је молитвено дело и рад. Та узајамност и зајамност између праксе и молитве, једно је од основних правила пустињског живота. Јер, као што каже Ава Мојсије: „ако нема сагласности између праксе и молитве, узалудан је сваки људски труд“ (Ава Мојсије, 17). Један други пустињак, Ава Лукије, да наведемо само неког од њих, постиже непрестану молитву и тиме испуњује речи Апостола, тако што ради и моли се по цео дан речима псалма: Помилуј ме, Боже... Од онога што заради, један део употреби себи за храну а други део поклони, да би се док он једе и спава молио за њега онај који је примио поклон (Ава Лукије). Уосталом, само бекство у пустињу и целокупно устројство пустињског живота усмерено је на то да се све овоземаљске бриге сведу на највећу могућу меру како би сво време могло бити искоришћено за молитву и служење Богу. Молитва је маријинско седење код ногу Исусових, које је „бољи део“ и „једино на потребу“, по речима самог Спаситеља.

6. За пустињске Оце молитва, као и уопште живот, незамисливи су без *посија*. Њима је из личног искуства било познато оно о чему сведочи модерна медицина и психологија: јединство тела и душе у свим њиховом манифестацијама, односно јединственост човековог бића. Душа оживотворава или умртвљује тело, тело делује на душу, било позитивно било негативно. Цео човек, у сваком моменту, учествује, било одређеним стањем, било делом, у злу или у добру. Зато, нема правог усавршавања човековог без усавршавања његовог унутрашњег живота, као што не може бити ни правог духовног живота без активног учешћа тела. Основни предуслов за то усавршавање јесте пост душе и пост тела. „Постимо, браћо, духовно, постимо и телесно“, позива Православна Црква своје верне сваке године у току св. Четрдесетнице, показујући тиме да пост не значи само уздржавање од мрсне хране, него првенствено уздржавање од злих дела, жеља и помисли: телесни пост је неопходан као помоћно средство за што ефикаснију борбу против страсти, особито против страсти гордоумља, која је корен свих зала. Тело пак које учествује заједно са душом у греху, треба да заједно са њом учествује и у врлини, тј. у посту од греха, да би могло да заједно са душом учествује у примању дарова Божјих, да би и оно задобило славу Божју.

Тако, Ава Иперехије мисли на такав пост кад каже за њега да је он „узда против греха“ (Ава Иперехије, 2). Таквом телесном посту није никада циљ убијство тела, него убијство страсти. Јер, каже Ава Пимен, „нисмо научени, да будемо убице тела него убице страсти“ (Ава Пимен, 183). Телесни пост, међутим, никад не сме да иде сам: пре сваког дела, врлине и поста, неопходно је, по пустињским Оцима, имати чисту савест, која се поистовећује са „правим путем спасења“ (Ава Памво, 2). Као што без чисте савести и пост постаје нечист, тако опет и чиста савест не може се стећи без поста и уздржања. „Адам је“, каже Ава Исидор Презвитер, „храном био преварен, и због тога се нашао ван раја“ (Ава Исидор Презвитер, 1), а Лот је због вина пао у блуд (исто).

Пост је органски повезан са еванђелским покајањем и очишћењем душе и тела, како би тело могло постати храм Божји а душа свештенослужитељ у том храму (Ава Јустин Поповић). Свака врлина, па и пост, треба да се обавља у тајности, не ради похвале или ради истицања себе над другим људима. Онај који се уздржава од хране и тиме се горди, боље му је да једе месо него што пости (Ава Исидор Презвитер, 4). Храна не улази само кроз уста, него као

похвала и кроз уши, каже Ава Зинон. Зато онај који жели да истински пости, треба да му посте сва унутрашња и спољашња чула и осећања (ср. Евлогије Презвитер, 1). Прави пост је првенствено пост од рђавих дела; без таквог поста, телесни пост не бива примљен од Бога (Ава Лонгин, 1). Код преподобног Јована Колова налазимо једно сликовито објашњење значаја поста: „Кад неки цар“, каже он, „жели да заузме један град од непријатеља, прво им пресече воду и храну. Тако му се непријатељ мора покорити и предати због опасности од глади. То исто бива и са телесним страстима: ако човек живи у посту и глади, духовни непријатељи изчезавају из његове душе.“ (Ава Јован Колов, 3). Пустињски Оци су са изузетном строгошћу упражњавали пост и придавали му особити значај. Само је љубав према браћи могла да их натера да привремено разреше своје правило, кад би ишли у госте или кад би сами примали госте. При том су сматрали да оно што једу у таквим приликама није храна него „љубав“ и држање заповести Божје о љубави према ближњем. Дешавало се опет код неких од њих да из љубави према браћи разреше пост, да би потом душло то надокнадили кад су сами у својој ћелији (Ава Макарије, 10). На тај начин су испуњавали и заповест Божју о љубави према ближњем и успевали да у тајности строго испуне своје монашко правило.

За пустињске Оце је изузетно важно, и то је основа њихове етике и духовног живота: врлине израстају једна из друге, оне увек иду заједно; вршење заповести Господњих мора бити јединствено и увек у контексту са свим другим заповестима.

Као такав пост за пустињске Оце има првенствено духовни смисао и органички је повезан са целокупним духовним животом. То се јасно види из следеће изреке Аве Еврепија: „Страх Божји и смирење и оскудност хране и плач нека буду стално с тобом“. (Ава Еврепије, 6). У том контексту је изузетно важно подвући да је коначни циљ поста не испуњавање неких прописа и законских правила, него целосно ангажовање и душе и тела и продубљивање у њима сећања на Бога; смирење тела да би душа, слободна од његове „тежине“, могла стицати праву слободу, дарујући за узврат ту слободу и телу. И на крају циљ поста је продубљивање осећања светиње свакидашњег хлеба и задобијање истинске љубави како према Богу тако и према ближњем као и припремање повољних околности и могућности да се та љубав практично оствари и манифестује.

Овде треба истаћи и још једну веома значајну чињеницу. По осећању и схватању пустињских Отаца: пост никад није и не може бити циљ сам по себи. Он је увек средство и припрема душе да би Бог могао сићи у њу и настанити се у њој. То што важи за пост важи такође и за све остале врлине: спасење се никад не може *заслужити*, о неким заслугама човековим пред Богом, јединим Спаситељем, не може бити уопште говора. Циљ поста и свих врлина јесте уствари спознање немоћи сваке врлине и човековог труда у тајни спасења. Врлина не спасава, она само смирава и рађа спознање да је човеку једини спас у Богу и његовој милости. Овде се сусрећемо са једним парадоксом и антиномијом на којима почива целокупно православно учење о односу између добрих дела и благодати Божје, тј. целокупна православна етика и духовни живот: Посту и врлини се придаје огроман значај, али не као средство за постизање спасења него као путу за развијање дубоког смирења пред Богом и за буђење сазнања пуне немоћи човекове да се спасе својим сопственим силама и „добрим делима“. Има се утисак да је изгубљено осећање за тај парадокс и антиномију духовног живота био један од главних разлога бескрајних препирки

унутар западног хришћанства, особито после Реформације, о односу између 'добрих дела' и благодати Божје, о добрим делима као 'заслугама' пред Богом, крајност која је породила другу: порицање сваког значаја добрих дела. Врлина и добра дела заиста не спасавају, али се то сазнање може стећи само кроз пуно упражњавање врлине и стицање добрих дела. У том смислу треба разумети речи преподобног Јована Колова који каже: 'Не спасава ни аскеза ни бденије, ни било какав труд или подвиг: једино нас може спасити истинско смиреност' (Ава Јован Колов, 2).

6. Пост и молитва се сматрају за два крила душе, без којих човек не може слободно летети к Богу. Но духовни се живот састоји по пустињским Оцима не само у посту и молитви, него као што смо то већ истакли, у истовременом испуњавању свих заповести Божјих и у непрекидној борби против свих страсти и искушења. Јер, по речима Аве Агатона, 'без држања заповести Божјих, човек не може постићи ни једну врлину' (Ава Агатон, 3). Ава Памво томе додаје: 'Вршењем заповести Божјих и испуњавањем завета Стараца стиче се благодат Божја' (Ава Памво, 17). Завети Стараца о којима говори Ава Памво нису нешто ново у односу на заповести Божје. То су исте заповести Божје, али доживљене кроз сопствено искуство и испробане у сопственој крви. Они су опитно сведочанство доживљаја и додира и општења светих Стараца са Богом, као и сведочанство граница, мере и крајних могућности људске природе. Старци су носили на себе много теже подвиге и испробали много више него што траже од других, указујући на основу искуства 'царски пут', тј. најбезопасније и најлакше путеве којим се може стићи до Царства Божјег.

Како ће се једна заповест испунити, то по пустињским Оцима не зависи од ње и од жеље да се она испуни. То истовремено зависи од околности, узраста, времена, здравственог стања, духовне припремљености. Далеко би нас одвела анализа дубоке психологије пустињака, разрађене у овим поукама и изрекама, њиховог осећања за стања људске душе, за узајамну зависност и повезаност свих врлина, у процесу њиховог задобијања, и свих страсти, и начина на које оне поробљавају људску душу и срце. Сваки од пустињских Отаца на које се срећемо у Отачнику има неки посебни дар од Бога, а сви заједно, препуни су изузетног смирења, божанског огња и расуђивања. Они не проповедају врлину, јер су сами оваплоћена врлина, која ненаметљиво зрачи. За сваког од њих је карактеристично бескрајно поштовање личности другог, макар се тај други налазио у највећем греху. Они не желе да буду никоме учитељи, још мање судије; по њиховом осећању и схватању и поучавање је једна врста осуђивања другог (Ава Пимен, 157) и уздизања себе над другим. 'Друге учити могу само они који су здрави и бестрасни' (Ава Пимен, 127) — то је основни став њихов како према себи тако и према другима. Пошто ни један од њих не сматра себе здравим и бестрасним, то је сасвим природно што сви они избегавају на све начине да преузму улогу учитеља.

Иако истичу значај стицања свих врлина и вршења свих заповести, пустињски Оци ипак између свих врлина посебни значај приписују врлини *расуђивања*. Тако, по Ави Антонију Великом, сваки подвиг вршен без расуђивања — води у пропаст и удаљује од Бога (Ава Антоније, 8). Расуђивање значи дар разликовања онога што је корисно од онога што је штетно (Ава Агатон, 5), испољава се и пројављује у односима према другим људима (Ава Мијос, 2), састоји се у способности разликовања истине и лажи (Ава Никон, 1). Онај који поседује тај дар од Бога, све што говори и што ради, и начин на који то

ради, увек му је циљ духовна корист и спасење ближњих (Ава Пафнутије, 1). То расуђивање, чија је суштина мудрост и разборитост, Ава Пимен упоређује са секиром, којом искусне руке лако секу дрво (Ава Пимен, 52). Човек са расуђивањем зна кад треба говорити, кад треба ћутати. Оно се огледа у говору по Богу и ћутању по Богу (Ава Пимен, 147), у односу према страстима и борби са њима (Ава Јосиф, 3), у трезвеном и мудром прилагођавању свакој ситуацији, у проналажењу мере у свему (ср. Ава Пимен, 169). Аскеза која се врши без расуђивања и којој није својствена мера и умереност, претвара се и постаје демонска и тиранска аскеза, коју треба разликовати од божанске царске аскезе, целосно утемељене на мери и расуђивању (Ама Синклитикија, 13). Једном речју расуђивање треба да буде, по пустињским Оцима, својство сваке врлине, оно треба да „управља душом“ (Ама Синклитикија, 17) и свим поступцима и односима човековим, да буде унутрашњи регулатор и мерило целокупног његовог живота.

8. Изреке Отаца придају посебан значај за духовни живот — *ћутању*. Оне саме су плод дуготрајног подвига и молитвеног ћутања. У многима од њих су кондезоване и сажете деценије живота, понекад и цео један изузетно богати по ревности и труду живот. Зато су оне тако сажете и кратке, зато садрже у себи такве велике истине, изречене са најмањим могућим бројем речи. За пустањаке је реч — светиња. Она као таква не може и не сме никад да буде празан звук, бесплодно и безсадржајно брбљање. Реч је код њих увек зрели плод дуге праксе и духовног искуства, који као такав не може а да не оплоди тло душе на које падне, и то не спољашњим ефектима и украшеношћу, него унутрашњом тежином и садржајем и духовним мирисом који се из ње шири. Као, такви пустињски Оци су велика поука нашем брбљивом времену, које је више од свега обесветило управо тајну и светињу речи.

Ћутање спада у основне врлине духовног живота. Оно је небески дар. Тако га схвата и прима Ава Арсеније. Када се он молио и питао Бога да му покаже пут како да се спасе, чуо је глас, који му каже: „Арсеније, бежи (у самоћу) ћути и молитвено тихој. Јер то је корење безгрешности. (Ава Арсеније, 2). Такав исти одговор добија и брат од Аве Висариона. На питање: шта да ради, он му одговара: „Ћути и не мери себе“ (Ава Висарион, 11). Какви су плодови ћутања и колико је оно значајно за постизање савршенства, о томе сведочи и Ава Исаија. Он је причао о презвитеру Пелусиотском, како је он за време заједничког ручка узвикнуо браћи, који су разговарали: „Ћутите браћо! Ја видех брата који једе са нама, и који пије толико чаша колико и ми, а молитва његова се уздиже Богу као огањ“ (Ава Исихије, 36). Права и дубока молитва органски је повезана са ћутањем. Оно је увек корисније од говора, поготово када говор не доноси спокојство (Ава Нистерје, 3). Но нити је свако ћутање, ћутање, нити је сваки говор — говор: „Има неки“, каже Ава Пимен, „који мисли да ћути, а срце му осуђује друге; такав увек говори. Постоји други који од јутра до вечера говори и опет, држи се ћутања, јер не говори ништа што је некорисно“ (Ава Пимен, 27). Ћутање није нешто спољашње, него унутрашње стање душе; ако није то, оно није — ћутање по Богу. Зато, када је неко упитао Аву Пимена, шта је боље, ћутање или говорење, одговорио је: „Онај који говори ради Бога, добро чини, и онај који ћути ради Бога, добро чини“. (Ава Пимен.). У том дубоком ћутању које је по Богу и из љубави према Богу, у њему је истински спас човеку, каже Ава Сисоје (Ава Сисоје, 42). Такво ћутање значи усмеравање целог свог живота, мишљења, осећања и понашања према Богу: кроз њега

човек се претвара цео у огњену реч хвале Богу и неугасиве љубави према Њему. А то уствари и јесте главни циљ пустињака и њиховог богоугодног подвига и живота.

9. Врхунац свих врлина и њихов коначни циљ, по пустињацима и по њиховом искуству сачуваном у овим изрекама о којима је реч, јесте — *љубав*. Љубав према Богу је по пустињским Опцима увек на првом месту, права и истинска љубав према човеку се рађа и настаје из ње. Некад опет бива и обратно. Ава Арсеније пун огњене љубави према Богу, бежи од људи у молитвену самоћу, али не зато што презире људе, „него зато“, како сам каже, „што не може бити заједно са људима и са Богом. Хиљаде и милијарде (небеских сила) имају једну вољу, а људи имају многе воље. Зато не могу напустити Бога и ићи са људима“. (Ава Арсеније, 13). Све оно што омета човека у духовном животу и што одводи од љубави Божје, макар то био и веома близак пријатељ, треба га отсећи од себе (ср. Ава Агатон, 23). Права вера у Бога и љубав према Њему је изнад свега, зато што човеку долази спасење од Бога а не од другог човека или било какве врлине, те ко изгуби Бога, све је изгубио (ср. Ава Агатон, 5).

Од љубави према Богу неодојива је љубав према ближњем. О томе сведочи Ава Антоније Велики: „Од ближњег долази живот и смрт“. Ако брата придобијемо, Бога задобијемо. Ако ли брата саблазнимо, о Христа се грешимо“. (Ава Антоније, 9). Што је љубав према Богу дубља, то је однос онога који је поседује према браћи нежнији. Отуда Ава Пимен кад види брата како дрема у цркви, на место да га осуди, он узима његову главу на своја колена како би се он одморио (Ава Пимен, 92). Онај у коме се разгори љубав, спреман је да све дадне од себе другоме, чак и да се целосно жртвује за њега. „Када бих могао наћи губавца“, каже Ава Агатон, да му дам моје тело, и да узмем његово, радо бих то учинио. Јер то је савршена љубав“ (Ава Агатон, 26). Истинска и савршена љубав, по својој природи је саможртвена љубав, она све даје и не тражи ништа за себе. Као таква, она је срж човековог бића, боље речно, човек је као биће — љубав. Волим, дакле постојим! — У овој максими је садржана сва онтологија пустињских Отаца, као и њихова антропологија.

Задобијање овакве истинске и пуне љубави незамисливо је код пустињака без упражњавања — поста. Сам пост је по својој природи појава саможртвености и љубави, он је истовремено и пут за стицање савршене љубави, јер претставља борбу против самозаљубљености и егоизма. Зато каже Ава Евагрије: „Умерен пост, кад је спојен са љубављу, уводи монаха у пристаниште бесстрашћа“ (Ава Евагрије, 6). Док се љубав рађа из поста, дотле се егоизам и мржња рађају из гажења поста и гордости, која је корен свакој греха и зла. Ава Илија то изражава на следећи начин: „Шта може учинити грех тамо где постоји покајање? Какве користи има од љубави тамо где постоји гордост?..“ (Ава Илија, 3).

Једном речју, могуће је рећи, да су све ове изреке пустињских Отаца о којима је реч, једно ненаметљиво сведочанство огромног пламена љубави ових светих душа према Богу и ближњем. Оне откривају просто и једноставно, да је цео њихов живот био посвећен светој љубави, и прожет љубављу и претворен у огањ љубави, у љубав.

10. Онај пак који стекне ту и такву љубав, добија дар *бојовиђења* и *бојоошвиђења*. На многим местима у Отачнику сусрећемо се са сведочанствим о даровима Духа Светога које су стекли и задобили ови пустињски подвижници, као награду за труд и љубав и жртву коју су принели Богу на дар. Уствари,

циљ њихових врлина и подвижничког „проливања крви“, нису ни биле врлине саме за себе, него управо то стицање Духа Светога и богоопштење. Дух Свети се дарује светим путњацима, као мир и радост, као огањ који прожима читаво њихово биће. Њихово општење са Богом није просто рационално општење и општење по аналогји, или преко било какве твари, савршеније или мање савршене. Они примају Духа Светога и опште са њим непосредно и реално. Пракса, тј. живот подвига и врлине, пут је боговиђењу, а боговиђење је печат и потврда праксе. Да наведемо само неколико примера. Велики подвижник Ава Силуан, принуђен молбом свога ученика, признаје му да је био „узнет на небо и да је видео славу Божју“. (Ава Силуан, 3). Ава Мојсије је видео Аву Захарија како се моли и Дух Божји како почива на њему (Ава Захарија, 2). Зато он тражи од њега савет иако је много старији од њега (исто, 3).

Пуни смирења ови Божји људи, трудили су се да сакрију те своје дарове, бежећи од људских похвала и од гордости. Да наведемо један такав пример. Неки монах отиде, читамо у алфавитном Патерику, у келију Аве Арсенија у Скит, па завири кроз вратанца и виде старца како је постао сав као огањ. А беше брат достојан да то види. Када покуца на врата, изађе старац, угледа брата запрепашћеног па му рече: Јеси ли дуго времена овде? Да ниси што видио? А он му одговори: не, нисам ништа. Он потом поговори са њим и отпусти га у миру (Ава Арсеније, 27). Многи су опет забрањивали таквима који су се удостојили да виде њихово благодатно стање, и то веома строго, да никоме не говоре о томе све до њихове смрти. То само показује њихову дубоку трезвеност у односу на духовна искуства и развијено сазнање о опасностима које се крију у виђењима за оне који нису духовно учвршћени и који се нису претходно ослободили од свих страсти, особито од греха гордости.

Из свега до сада реченога се види да пустињски Оци никад не свODE духовни живот на морализам или моралистички пиетизам. По њима духовни живот има једну границу: безграничност, а усавршавање један крај: бескрај. Циљ духовног живота за њих није просто стицање врлина, него кроз врлинско живљење, постизање богоопштења и обожења силама и енергијама Духа Светога. Ту тајну огњеног сусрета и општења између Бога и људске душе најбоље изражава Ама Синклитикија следећим речима: „Бог наш је огањ који спаљује. Зато и ми треба да сами себе распалимо божанским огњем, са сузама и подвизима“ (Ама Синклитикија, 1). Тај пустињски призив на распаљивање у себи неугасивог божанског огња, Ава Јосиф, један други пустињски отац, претвара у призив свим временима и свим људима, особито хришћанима, када каже Ави Лоту: „Не можеш бити монах (тј. прави хришћанин), ако не постанеш сав као огањ“. (Ава Јосиф, 6).

И на крају овог кратког прегледа духовног живота по учењу Алфавитног Патерика да истакнемо и следеће: овде је дат само један кратки увид у неисцрпно богатство садржано у изрекама ових светих пустињских Отаца и Стараца. Циљ овог увида је да подстакне и побуди читаоца да се заинтересује за ово свето искуство светих пустињака, које никад не застарева, јер се дотиче оног што је вечно у човеку, и што изнутра обасјава све слојеве људске свести и подсвести, тј. све слојеве човековог бића уопште, ма у ком времену и ма у каквим приликама историјским човек живео. Ово искуство је од особито значаја за човека нашег времена, који се поново враћа самом себи и тражи унутра у себи решење своје загонетке и свога смисла. Уморан од секуларног града и од освајања спољашњих простора, све свеснији пустиње модерне цивилизације, човек се

неминовно враћа изгубљеним и често презреним унутарњим просторима. А то су они простири које су пустињаци већ давно освојили, оставивши нам своје свето искуство, као непогрешиви путоказ за наше сналажење у безданом лавиринту унутрањих светова наше душе и нашег бића.

Zusammenfassung

Dr Amfilohije Radović

DAS GEISTLICHE LEBEN NACH DEM ALPHABETISCHEN PATERIKON

Durch die Jahrhunderte ist das Alphabetische Paterikon oder Apophthegmata Patrum eines der meistgelesenen Bücher, besonders in monastischen Kreisen, gewesen. Nach einer kurzen Darlegung des alten Märtyrer-Ethos der Kirche, aus dem Ethos und Bewegung der Wüstenmönche entsprang, und nach einer kurzen historischen Darstellung des Alphabetischen Paterikons, erarbeitet Vf. in Kürze die Lehre der Wüstenväter, wie sie in ihren Aussprüchen enthalten ist, vom geistlichen Leben und seinem Ziel, wie auch von seinen Prinzipien und von den Wegen, auf denen dieses Ziel erreicht und verwirklicht werden kann. Vf. unterstreicht, daß nach den Wüstenvätern die Grundlage eines wahrhaftigen geistlichen Lebens der Glaube ist, und erwähnt kurz die folgenden grundlegenden Tugenden nach dem Evangelium, ohne die nach den Vätern ein wirkliches geistliches Wachstum und Kommunikation mit Gott unmöglich ist: Busse, Entsagung an die Welt, Gehorsam, Gebet, Fasten, gleichzeitiges Erfüllen aller Gebote Gottes; besonders betont er die Tugend der Unterscheidung und ihre Bedeutung für das geistliche Leben. Weiter erwähnt er die Tugend des Schweigens, den Höhepunkt aller Tugenden — die Liebe, wie auch das Ziel des gesamten asketischen Lebens: die Gottesschau und Kommunikation mit Gott, d.h. die Vergottung. Schließlich betont Verf. die Bedeutung der Erfahrung der Wüstenväter für den gegenwärtigen Menschen, der erneut zu sich selbst zurückkehrt und versucht, in sich selbst die Lösung seines Rätsels und seines Sinnes zu finden.

Резюме

Др Амфилохий Радович

ДУХОВНАЯ ЖИЗНЬ ПО АЛФАВИТНОМУ ПАТЕРИКУ

Алфавитный Патерик или Апофтегмата Патрум веками был и остается наиболее чтимой книгой особенно среди монашествующих. После краткого изложения о древнем мученическом этосе Церкви из которого произошел монашеский пустынножительный этос и подвиг, и после краткого историата Альфавитного Патерика, автор вкратце излагает учение пустынножителей, содержащееся в их изречениях о духовной жизни и ее цели, и об основных началах и путях которыми они постигаются. Подчеркивая веру как основу истиной духовной жизни отшельников, автор затрагивается и до основных евангельских добродетелей без которых по учению отшельников, немислимо истинное духовное возрастание и богообщение: покаяние, отречение от всего мирского, послушание, молитвы, пост, одновременное исполнение всех заповедей Божиих. Особо подчеркивается добродетель разсуждения и ее значение для духовной жизни. Затем автор останавливается на добротелеи молчания, верх всех добродетелей — любви, и как на цели всей подвижнической жизни: боговидение и богообщение т.е. обожение. Автор в конце выделяет значение опыта отцов пустынников для современного человека, который обращается к самому себе пытаясь найти внутри себя решение вопросов и смьяь своего существования.